



УДК 336.717

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОГО РИТЕЙЛУ І ЧИННИКІВ, ЩО НА НИХ ВПЛИВАЮТЬ

Козьмук Наталія Ігорівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Демченко Андрій Михайлович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Розглянуто поняття ризику, економічного ризику, банківського ризику, ризику банківського ритейлу. Описано умови виникнення економічного ризику. Крім того, описано групи ризиків, які виникають залежно від напрямку ведення реалізаційної політики. Розглянуто фактори, від яких залежить рівень ризику банківського ритейлу. Здійснено поділ ризиків за стадіями інноваційних заходів, що впроваджуються банківською установою. Запропоновано перелік цілей, які мають бути досягнені упродовж впровадження заходів з інноваційного банківського ритейлу.

Ключові слова: ризик, економічний ризик, банківський ризик, ризик банківського ритейлу, реалізаційна політика, банківська установа, фактори виникнення ризику, інноваційні заходи, інноваційний банківський ритейл.

Формул: 0; рис.: 1; табл. 0; бібл.: 13.

CLASSIFICATION OF RISKS OF BANK RETAIL AND FACTORS AFFECTING IT

Kozmuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Finances
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Demchenko Andrey,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»

Annotation. The concept of risk, economic risk, bank risk, and the risk of banking retail is considered in this paper. Conditions of economic risk are described. In addition, groups of risks are described which depend on the direction of implementation policy implementation. The factors on which the level of banking retail banking risk depends on are considered. The division of risks according to the stages of innovative measures implemented by the banking institution is implemented. The list of goals to be achieved during the implementation of measures on innovative retail banking is proposed.

Keywords: risk, economic risk, bank risk, banking retail risk, implementation policy, banking institution, risk factors, innovative measures, innovative banking retail.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 13.

КЛАССИФИКАЦИЯ РИСКОВ БАНКОВСКОГО РИТЕЙЛА И ПРИЧИН, КОТОРЫЕ НА НИХ ВЛИЯЮТ

Козьмук Наталья Игоревна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net



Демченко Андрей Михайлович
аспірант
ГВУЗ «Університет банківського дела»

Аннотація. Рассмотрены понятия риска, экономического риска, банковского риска, риска банковского ритейла. Описаны условия возникновения экономического риска. Кроме того, описаны группы рисков, которые возникают в зависимости от направления ведения реализационной политики. Рассмотрены факторы, от которых зависит уровень риска банковского ритейла. Проведено разделение рисков за стадиями инновационных нововведений, которые осуществляются банковским учреждением. Предложен перечень целей, которые должны быть достигнуты на протяжении проведения мероприятий по инновационному банковскому ритейлу.

Ключевые слова: риск, экономический риск, банковский риск, риск банковского ритейла, реализационная политика, банковское учреждение, факторы возникновения риска, инновационные мероприятия, инновационный банковский ритейл.

Формул: 0; рис.: 1; табл. 0; библи.: 13.

Вступ. В умовах динамічного розвитку роздрібно-го банківського бізнесу і зростання конкуренції вітчизняні банки починають приділяти особливу увагу власним споживачам, розуміючи, що успішність діяльності банків у майбутньому залежатиме від довготривалих тісних партнерських відносин із клієнтами і від рівня їхньої задоволеності наданими послугами.

У сучасному процесі управління поняття «ритейл» пов'язано із процесами і механізмами реалізації товарів та послуг кінцевим споживачам, тому воно досить часто ототожнюється із сукупністю механізмів і технологій роздрібних продажів. Постійне вдосконалення асортименту товарів і послуг, використання сучасних інформаційних технологій у роздрібних продажах вимагає розвитку механізмів ритейлу. Сучасний ритейл значно відрізняється від традиційної роздрібно торгівлі, яка була поширена ще декілька десятиліть тому як за формами, сферами розвитку, так і за галузями й видами товарів і послуг, що реалізуються. Якщо наприкінці 1990-х років у роздрібі реалізовувалися, здебільшого, окремі види товарів, здебільшого у сфері торгівлі, то з переходом до постіндустріальної економіки ритейл поширився на фінансову сферу загалом і на банківський сектор зокрема. На сучасному етапі явище «ритейлу» ще й нерозривно пов'язане з процесом виникнення банківського ризику.

Аналіз досліджень і постановка завдання. На нашу думку, саме поглиблення теоретичної бази і розширення практичних рекомендацій є основою для вдосконалення етапів процесу управління ризиками банківського ритейлу, розглядом і вдосконаленням його класифікаційної бази, виявленням чинників та факторів, що спричиняють виникнення такого явища, як ризик банківського ритейлу.

Результати дослідження. Ураховуючи сучасні тенденції, явище ризику в банківській діяльності нагадує про себе все частіше. Традиційно категорія «ризик» характеризується як поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій. Або ж це невизначена подія чи умова, яка, в разі виникнення, має позитивний або негативний вплив на репутацію компанії, призводить до прибутку або втрат у грошовому вираженні.

Можемо навести кілька трактувань поняття «ризик». Зокрема, «ризик – це небезпека, можливість за-

знати збитку чи шкоди». Або ж: «ризик – це невизначеність, пов'язана з вартістю прибутків від інвестицій у кінці періоду». Отже, ризик завжди передбачає ймовірнісний характер результату, при цьому, в основному, під словом «ризик» найчастіше розуміють ймовірність отримання несприятливого результату (втрат), хоча його можна описати і як ймовірність отримати результат, відмінний від очікуваного. У цьому сенсі стає можливим говорити і про ризик збитків, і про ризик надприбутків, що, на нашу думку, повніше висвітлює зміст цієї категорії. У фінансових колах ризик – поняття, що стосується людських очікувань настання подій.

В умовах ринкової економіки ризик є ключовим елементом підприємництва. Термін «ризик» у грецькій мові означає «стрімчак» чи «скеля»; в італійській – трактується як «небезпека», «погроза». У літературі поширене судження про ризик не тільки як небезпеку, а й як можливість подолання невизначеності в ситуації неминучого вибору, і цей вибір може призвести, за якісної оцінки ймовірності досягнення результату, до позитивних наслідків. Підприємствам слід не уникати ризику, а вміти керувати ним. Одне з головних правил фінансово-господарської діяльності свідчить: не уникати ризику, а передбачити його, прагнучи знизити до більш низьких рівнів.

Під «економічним ризиком» розуміють такий вид ризику, який виникає під час будь-якої підприємницької діяльності, спрямованої на одержання прибутку і пов'язаної з виробництвом продукції, реалізацією товарів, наданням послуг, виконанням робіт; товарно-грошовими і фінансовими операціями; комерцією, а також реалізацією науково-технічних проєктів. Досить часто трапляється трактування підприємницького ризику, що виступає синонімом дефініції «економічний ризик». Підприємницький ризик – це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, яка має ймовірнісний характер і характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності, унаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, які не враховуються при його плануванні. На нашу думку, не варто ототожнювати ці два види ризику, оскільки категорія «економічний ризик» є ширшою щодо охоплення переліку суб'єктів, задіяних у ситуаціях, які можуть викликати ризик. Натомість, вважаємо, «підприємницький ризик»



охоплює тільки галузь «купівлі-продажу» і дрібного виробництва.

Для виникнення економічного ризику повинні виконуватися такі умови:

- ризик можливий тільки в тому разі, якщо є невизначеність, тобто відсутня вичерпна інформація про умови ухвалення рішень;
- економічний ризик має місце за певної зрілості економіки. В економіці з низьким рівнем виробництва на душу населення розвиток економіки практично детермінується стратегією виживання, суворою необхідністю забезпечення мінімальних потреб населення;
- ризик можливий тільки в тому разі, якщо є можливість активного керівництва й регулювання економіки;
- ризик можливий, якщо керівники матеріально зацікавлені в кінцевому результаті ухвалених рішень.

Для виникнення підприємницького ризику, на нашу думку, можна виділити дещо інші умови, а саме такі:

- підприємницький ризик має місце за умов формування і розвитку підприємницької діяльності;
- даний вид ризику виникає за умов неузгодженості податкового і господарського законодавства;
- підприємницький ризик часто виникає в разі некваліфікованого добору кадрового персоналу, задіяного в підприємницькій діяльності;
- ризик може виникати внаслідок «недофінансованості» діяльності і відсутності збалансованості грошових потоків.

Під «банківським ризиком» розуміють притаманну банківській діяльності можливість (імовірність) понесення кредитною організацією втрат і (або) погіршення ліквідності внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із внутрішніми (складність організаційної структури, рівень кваліфікації службовців, організаційні зміни, плинність кадрів і т. д.) і (або) зовнішніми чинниками (зміна економічних умов діяльності кредитної організації, що застосовуються технології і т. д.).

Загальні і спеціальні підходи до оцінки ризиків банків і банківської системи розглянуто у працях таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як А. Б. Камінський, Д. Гриньков, М. Фрост Стівен [1], А. А. Лобанов, А. В. Чугунов [2], В. В. Іванов, А. І. Малихіна та ін., а також у нормативних матеріалах Національного банку України.

Як зазначає у своїх працях Н. Р. Швець, складність процесу оцінки банківських ризиків визначається такими факторами:

- складністю банківського сектору як об'єкта аналізу;
- обмеженістю інформації про діяльність банківських установ, отримуваної з форм банківської звітності;
- недостатньою кількістю і недосконалістю розроблених нормативних документів, що

дозволяють проводити адекватну оцінку ризику;

- відсутністю систематизованої інформації для проведення комплексної оцінки величини ризику взятої до уваги банківської установи й банківської системи в цілому;
- відсутністю єдиного інформаційно-аналітичного простору, що поєднує всі джерела інформації про банківську систему, алгоритми й методи оцінки ризиків;
- відсутністю інформаційно-аналітичних систем для дистанційного аналізу ризиків банківської системи, що відповідають сучасним вимогам.

Існує безліч варіантів класифікації банківських ризиків. Найпоширеніша така: кредитні ризики, ризики ліквідності, ринкові ризики, операційні ризики [3].

Ми не погоджуємось із наведеною класифікацією, оскільки вважаємо її неповною і такою, що не враховує сучасні тенденції і виклики. Зокрема, відсутні: відсотковий і юридичний ризики. А також ризик інноваційних заходів.

На практиці ж з метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик і стратегічний ризик [4]. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє й оцінює ці ризики окремо.

Комерційні (реалізаційні, маркетингові) ризики – ризики, пов'язані з імовірністю втрат під час збуту продукції (послуг), а також у процесі взаємодії з контрагентами та партнерами з метою організації продажів. На думку О. П. Логвінової, І. М. Семененко, комерційні ризики є найбільш непередбаченими та найнебезпечнішими [6]. Це пояснюється важкопрогнозованістю споживчого попиту на реалізовану продукцію, його залежністю від багатьох чинників, які є дуже динамічними. При цьому ймовірність їхнього комерційного успіху нових послуг і товарів зазвичай виявляється значно нижчою, ніж імовірність їх технічного успіху. Необхідність формування попиту на нову продукцію потребує значних витрат, які не завжди вдається відшкодувати, а фактичні витрати на здійснення інновацій зазвичай значно перевищують плановий рівень. Отже, саме комерційна реалізованість продуктів (послуг) остаточно визначає їхню конкурентоспроможність і впливає на рівень ризику.

Якщо ж говорити про ризики процесу продажу банківського продукту, то процес їх ідентифікації й оцінки ускладнюється ще й специфікою банківських продуктів, послуг. А рівень ризику, що виникає, вважаємо, буде безпосередньо залежати: від платоспроможності населення; фінансового стану юридичних осіб; рівня розвитку економіки держави; адекватності політики держави у сфері регулювання ринку банківських послуг; упровадження інновацій продажу як



основної рушійної сили, що забезпечує ефективну реалізаційну політику банку.

Отже, категорію «ризик банківського ритейлу» пропонуємо розглядати як імовірність понесення банківською установою можливих втрат унаслідок настання окремих подій або їх сукупності в ході реалізації надаваних банком послуг, або продажу банків-

ських продуктів, створених у результаті провадження банківської діяльності.

Упровадження інновацій у діяльність банківської установи – це також певний фактор, що може спричинити виникнення ризиків. Складові процесу виникнення інноваційного ризику пропонуємо розглянути на рис.



Рис. Процес виникнення інноваційного ризику

Примітка. Розробка авторів

На нашу думку, для зниження ризику втрат у ході впровадження інновацій у реалізаційну політику банку особливу увагу варто приділити фінансуванню інновацій, зниженню рівня ризику втрати вкладеного капіталу і заподіяння збитків від їх впровадження.

Основними стимуляторами, що сприяють активізації діяльності зі створення банківських інновацій, ми визначили:

1) виникнення кризової ситуації за реалізації будь-яких процесів у банківській діяльності, а також необхідності їх негайної ліквідації за рахунок створення і впровадження банківських інновацій;

2) стратегічна потреба в інновації на перспективу.

Основним важливим чинником, що визначає створення і впровадження банківських інновацій за кризових явищ у кредитно-фінансовому інституті, виступає усунення проблем, пов'язаних із реалізацією банківських продуктів і послуг. У зв'язку з падінням попиту і зменшенням обсягу продажів продуктів і послуг банк несе не тільки матеріальні, але ще й репутаційні збитки, що може поставити кредитно-фінансовий інститут на грань виживання. В умовах гострої конкуренції на фінансовому ринку і під регулятивним впливом органів контролю створення і впровадження банківських інновацій сприяє ліквідації причин, що призвели до кризи.

Стратегічне впровадження банківських інновацій викликано перспективними прогнозами фінансової діяльності кредитних інститутів на банківському ринку, а також зміцнення і розширення займаних позицій банку на секторах фінансового ринку. Прикладом може служити прогноз втрат конкурентоспроможності як банку в цілому, так і окремих банківських продуктів і послуг, зниження репутації, виявлення незадоволених потреб клієнтів.

Основною метою впровадження банківських інновацій є підвищення конкурентоспроможності як

окремих продуктів і послуг, так і всієї організаційної структури банку в майбутньому.

Фінансування інновацій завжди пов'язане з ризиком втрати вкладеного капіталу і заподіянням збитків від впровадженої інновації. Оскільки завжди існує ризик неповернення витрачених інвестицій (ризик процентних ставок), то при підвищенні рівня ризику зростає очікування збільшення попиту на банківські послуги і продукти. Вирішальне значення при інноваціях мають селективні ризики, які проявляються в неправильному виборі напрямку інвестування в порівнянні з іншими видами вкладень.

В. О. Василенко пропонує «під ризиком в інноваційній діяльності підприємства розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з інноваційними процесами, виробництвом нової продукції, товарів, послуг, їх операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів» [7]. В. Н. Гунін розуміє ризик інноваційної діяльності як «розмаїття її проміжних і остаточних результатів, які мають різну оцінку в очах інноваторів, інвесторів і інших учасників інноваційних процесів» [8]. Ризик інноваційної діяльності також визначається як можливість несприятливого здійснення процесу і/або результату впровадження нововведення. І. Ю. Івченко зазначає, що підприємницький ризик у багатьох випадках пов'язаний з освоєнням нової техніки й технології, пошуком резервів і підвищенням продуктивності праці та розуміє ризик в інноваційній діяльності як імовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів і послуг, які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку [9]. С. М. Ілляшенко визначає інноваційний ризик як загрозу виникнення втрат суб'єктами інноваційного процесу в результаті інноваційної діяльності [10].



В. Г. Мединський і Л. Г. Шаршукова дають таке визначення: «Ризик в інноваційному підприємстві – це ймовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів і послуг, в розробку нової техніки й технології, які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку, а також при вкладанні коштів у розробку управлінських інновацій, які не принесуть очікуваного ефекту» [11]. Ці ж автори визначають ризик в інноваційній діяльності як ризик помилкового вибору інноваційного проекту і виокремлюють його окремі чинники. Г. Д. Ковальов відзначає наявність групи ризиків, «які мають пошуковий характер і пов'язані з ймовірністю правильного вибору нової ідеї, нововведення» [12]. На думку І. Р. Бузько, у ринкових умовах «інноваційна діяльність найбільш пов'язана з ризиком, оскільки впровадження нових продуктів пов'язано з підвищеними витратами для підприємств і з формуванням попиту на нові вироби, який у системі ринкових відносин має ймовірнісний характер. Тому ризик в інноваційній діяльності розглядається як небезпека несприятливих подій у процесі формування і використання дослідницької, технологічної та стратегічної складових інноваційного потенціалу» [13].

Чинниками ризику в інноваційній діяльності банку є:

- прямі фінансові втрати через несприйняття новинки ринком;
- втрачені можливості внаслідок концентрації зусиль на безперспективних напрямках;
- втрати через перебудову налагодженої системи взаємодії з економічними суб'єктами, наприклад, у разі неможливості використання традиційних каналів збуту для реалізації інноваційної продукції;
- труднощі фінансування інноваційної діяльності, результат якої не цілком визначений;
- перебудова традиційної налагодженої системи функціонування й управління банком;
- великі витрати на залучення висококваліфікованих фахівців;
- втрата іміджу в разі невдачі інновації.

Також поняття інноваційних ризиків, причин їх виникнення детально розглянуто у працях Е. П. Мазур, Г. А. Смирнової, Н. М. Титової [5].

Зокрема, за стадіями інноваційних заходів ризику поділяють:

- на потенційні ризики на стадії вибору напрямів інноваційної діяльності;
- ризики на стадії розроблення інноваційної стратегії;
- ризики на кожній стадії здійснення інновації;
- ризики передчасного випуску нового товару через недостатнє опрацювання маркетингових факторів;
- ризики через можливе збільшення числа постачальників цієї чи аналогічної продукції, залучених перспективою зростання попиту;
- ризики, пов'язані з недоліками в забезпеченні інновацій;

- ризики розроблення і просування на ринок нової продукції;
- ризики неефективності системи контролю інновацій [5].

Таким чином, банківські інновації можуть надавати як позитивний вплив на розвиток і досягнення поставлених цілей комерційним банком, так і негативний – втрата вкладених інвестицій в інновації, заподіяння збитків.

Отже, пропонуємо виокремити такі групи ризиків, що виникають залежно від напрямку реалізаційної політики:

- ризик неправильно обраного напрямку банківського ритейлу;
- ризик неправильно оцінених перспектив інноваційного банківського ритейлу;
- ризик недостатньо ефективної матеріальної і кадрової бази обраного напрямку інновації;
- ризик низького рівня використання новітніх технологій у реалізаційному процесі;
- ризик відсутності патентної чистоти банківського продукту.

Інноваційний банківський ритейл як об'єкт дослідження ризику має низку особливостей. Головна з них обумовлена значною складністю процесу реалізації банківського продукту і самої оцінки цього процесу. Тому при аналізі ризику інноваційного банківського ритейлу необхідно переходити від побудови складних моделей оцінки ризику до детального опису факторів ризику і розроблення заходів щодо зниження кожного з них.

Серед факторів ризику інноваційного банківського ритейлу виділяємо:

- відсутність достатньої кількості кваліфікованих менеджерів у галузі інноваційного банківського ритейлу;
- недостатність коштів у галузі вдосконалення інноваційної бази;
- порушення технологій продажу банківського продукту;
- недостатній рівень фінансової роботи;
- низьку патентну культуру використання банківського продукту;
- невиконання умов збереження комерційної таємниці.

Управляти ризиками, пов'язаними з процесами інноваційного банківського ритейлу, досить складно, особливо беручи до уваги високу ймовірність невідомості щодо можливого результату. Аналіз інноваційних ризиків і їх систематизація можуть дати інструменти до управління ризиками.

Отже, підсумовуючи, вважаємо, що впровадження заходів з інноваційного банківського ритейлу керівництву банківської установи необхідно поставити за мету досягнення таких цілей:

- ризики мають бути чітко окресленими й обумовленими;
- ризик повинен усвідомлюватися та реально оцінюватися керівництвом банківської установи;
- ризики мають бути в межах рівнів толерантності, встановлених спостережною радою;



- рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку;
- рішення з реагування на ризик мають бути конкретними, продуманими і чіткими;
- очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк.

Список використаної літератури

1. Фрост С. М. Настільна книга банківського аналітика: гроші, ризики і професійні прийоми / М. Стівен Фрост ; за наук. ред. М. В. Рудя. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672 с.
2. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / под ред. А. А. Лобанова, А. В. Чугунова. – [3-е изд.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 878 с.
3. Банковские риски: оценить, управлять, контролировать [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.risk-manage.ru/research/bank>.
4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : затверджено постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.
5. Мазур Е. П. Инновационные риски в деятельности предприятия / Е. П. Мазур, Г. А. Смирнова, Н. М. Титова // Инновации. – 2001. – № 4–5 (41–42). – С. 68.
6. Логвінова О. П. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч. посіб. / О. П. Логвінова, І. М. Семененко. – Харків : Лідер, 2015. – 370 с.
7. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Василенко В. О., Шматко В. Г. ; за ред. В. О. Василенко. – [3-те вид., випр. і доповн.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 440 с.
8. Гунин В. Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7 / Гунин В. Н. и др. – М. : ИНФРА-М, 2000.
9. Івченко І. Ю. Економічні ризики : навч. посіб. / І. Ю. Івченко. – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 304 с.
10. Ильяшенко С. Н. Совершенствование подходов к оценке риска проекта инновационного развития // Вісник Сумського державного університету. – 2001. – № 6–7. – С. 100–104. – (Серія «Економіка»).
11. Медынский В. Г. Риски в инновационном предпринимательстве / Медынский В. Г., Шаршукова Л. Г. // Инновационное предпринимательство. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 233 с.
12. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента / Г. Д. Ковалев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 208 с.
13. Бузько І. Р. Економічний ризик та управління інноваційною діяльністю підприємства : навч. посібник / Бузько І. Р., Труніна І. М., Загірняк Д. М. – К. : ІЗМН, 1996. – 136 с.

Reference

1. Frost, S. M. (2006). *Nastilna knyha bankivskoho analityka: hroshi, ryzyky i profesiini pryioomy* [Table book of banking analysts: money, risks and professional techniques]. (Eds. M. V. Rud). Dnipropetrovsk : Balans Biznes Buks [in Ukrainian].
2. Lobanov, A. A. & Chugunov, A. V. (Eds.). (2007). *Ehnciklopediya finansovogo risk-menedzhmenta* [Encyclopedia of financial risk management]. (3rd ed., rev). Moscow : Al'pina Biznes Buks [in Russian].
3. Bankovskie riski: ocenit', upravlyat', kontrolirovat' [Banking risks: assess, manage, control]. (n.d.). www.risk-manage.ru. Retrieved from <http://www.risk-manage.ru/research/bank> [in Russian].
4. Metodichni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy, zatverdzeni postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 02.08.2004 r. № 361 [Methodical recommendations on the organization and functioning of risk management systems in banks of Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine from August 2, 2004, № 361]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04> [in Ukrainian].
5. Mazur, E. P., Smirnova, G. A., & Titova, N. M. (2001). *Innovacionnye riski v deyatel'nosti predpriyatiya* [Innovative risks in the enterprise]. *Innovacii – Innovations*, 4–5, 68 [in Russian].
6. Lohvinova, O. P., & Semenenko, I. M. (2015). *Obgruntuvannia hospodarskykh rishen i otsiniuvannia ryzykiv* [Rationale for business decisions and risk assessment]. Kharkiv : Lider [in Ukrainian].
7. Vasylenko, V. O. (Eds.), & Shmatko, V. H. (2005). *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation Management]. (3rd ed., rev.). Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
8. Gunin, V. N. et al. (2000). *Upravlenie innovatsiyami: 17-modul'naya programma dlya menedzherov «Upravlenie razvitie organizatsii»*. Modul' 7. [Management of innovations: a 17-module program for managers «Management of the development of the organization.» Module 7]. Moscow : INFRA-M [in Russian].
9. Ivchenko, I. Yu. (2004). *Ekonomichni riziki* [Economic Risiki]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
10. Yllyashenko, S. N. (2001). *Sovershenstvovanye podkhodov k otsenke ryska proekta ynnovatsyonnoho razvytyia* [Improvement of approaches to risk assessment of the innovative development project]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Serii «Ekonomika» – Visnyk of Sumy State University. The series «Economics»*, 6–7, 100–104[in Ukrainian].



11. Medynskij, V. G., & Sharshukova, L. G. (1997). Riski v innovacionnom predprinimatel'stve [Risks in innovative entrepreneurship]. *Innovacionnoe predprinimatel'stvo – Innovative entrepreneurship*. Moscow : INFRA-M [in Russian].
12. Kovalev, G. D. (1999). *Osnovy innovacionnogo menedzhmenta [Fundamentals of Innovation Management]*. Moscow : YUNITI-DANA [in Russian].
13. Buzko, I. R., Trunina, I. M., & Zahirniak, D. M. (1996). *Ekonomichniy ryzyk ta upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu pidpriemstva [Economic risk and management of innovative activity of the enterprise]*. Kyiv : IZMH.